

DEN NORSKE KIRKE OG DE FLERKULTURELLE UTFORDRINGER¹

HANS MORTEN HAUGEN

Diakonhjemmet Høgskole
Haråsveien 2e, 0283 Oslo
haugen@diakonhjemmet.no

A B S T R A C T

On the face of it, Church of Norway takes a clear position with regard both to a liberal asylum and immigration policy and the efforts to promote understanding and integration across national, cultural and religious boundaries. Church of Norway seeks at the same time to uphold the influence of Christianity in the Norwegian society, but this is hardly ever done in an exclusivist manner, saying that Christianity is threatened by and must be 'protected' against immigration. The article seeks to identify the reasons for Church of Norway's clear position on issues relating to immigration. The article also seeks to identify whether the clear positions taken by Church of Norway are being reflected in attitudes among the clergy and whether the stands of Church of Norway have contributed to the promotion of a multicultural society, based on respect and co-existence.

KEY WORDS

- Church of Norway
- Immigration policy
- Christian Council of Norway
- Church asylum
- Bishops' Conference
- Norwegian Immigration Appeals Board (UNE)

Den norske kirke er tilsynelatende liberal innenfor både asyl- og innvandringspolitikken og innenfor bestrebelsene på å fremme forståelse og integrering på tvers av nasjonale, kulturelle og religiøse skillelinjer. Artik-

kelen forsøker å finne svar på hva som kan forklare dette, på bakgrunn av at Den norske kirke faktisk er en statskirke, at Norge forstås – feilaktig – å være i liten grad preget av en flerkulturell arv, og at nordmenn utviser en relativt høy grad av fremmedfrykt.² Artikkelen finner at etableringen av nasjonale beslutningsfattende organer har gitt Den norske kirke frimodighet til å utfordre den politiske diskursen i både innvandringspolitikken og i forsøkene på å nasjonalisere kristendommen, slik vi har sett det tydeligst i Danmark.³

Problemstillingen som artikkelen skal forsøke å finne svar på, er følgende: *Hva er Den norske kirkes bidrag til den norske innvandringsdebatten, herunder om Den norske kirke har en konsistent begrunnelse for sin klare posisjon i innvandringsdebatten, slik at denne klare posisjonen møter forståelse hos andre kirkelige ansatte?*

Også andre kirkelige organisasjoner enn de som tilhører Den norske kirkes formelle struktur, vil bli trukket inn. Mange diakonale organisasjoner forstår sitt oppdrag å skje i samarbeid med Den norske kirkes organer,⁴ og Den norske kirke er også med i økumeniske organisasjoner som spiller en betydelig rolle i den norske offentlighet, som Kirkens Nødhjelp.

Fokuset vil være på *innvandringspolitikk*, ikke *integreringspolitikk*, men det vil likevel bli analysert hvorvidt Den norske kirke ser at større religiøs mangfold er en trussel mot den norske kulturarven. Artikkelen gir ikke plass til å gå inn på verken det kirkelige arbeidet for integrering eller for religionsdialog. Integreringsarbeid kan ikke sies å være spesielt kontroversielt, og er løftet fram i Plan for diakoni,⁵ men norske frikirker har ofte et vel så aktivt arbeid som hva man kan finne i Den norske kirkes menigheter. Innenfor religionsdialog er det mulig å hevde at håndteringen av karikaturstriden i Norge⁶ viser hva som har vært den viktigste rollen for Den norske kirke innenfor det flerkulturelle arbeidet, nemlig å skape et godt klima for den offentlige samtalen om de flerkulturelle utfordringer.

I en annen artikkel har jeg foretatt sentrale begrepsavklaringer.⁷ Den herværende artikkelen starter med å presentere ulike holdningsundersøkelser om innvandring og innvandrere gjennomført i ulike europeiske stater og noen norske holdningsundersøkelser hvor kirkelig ansatte er blitt spurt. Artikkelen presenterer deretter ulike perspektiver på Den norske kirkes kritiske holdning til norsk innvandringspolitikk, med vekt på tre forhold: Teologisk begrunnelse, relasjonen til norske myndigheter, og faren for indre konflikter som følge av det klare engasjementet for en mindre restriktiv innvandringspolitikk.

EUROPEISKE OG NORSKE HOLDNINGSUNDERSØKELSER

I europeisk sammenheng utmerker svensker seg ved å ha en overveiende positiv holdning til innvandrere.⁸ Særlig utmerker svenskene seg i spørsmålet «Vil du tillate at personer fra en *annen* rase eller etniske gruppe kan bosette seg i landet?» På spørsmålet «Vil du tillate at personer fra *samme* rase eller etniske gruppe kan bosette seg i landet?» skårer islendingene høyest, og på spørsmålet «Vil du si at kulturen blir beriket av at folk som kommer fra andre land, bosetter seg her?» er det finnene som er mest positive, etterfulgt av svensker og islendinger. Nordmenn og dansker ligger på en delt 8. plass. Dette viser at de nordiske statene ligger relativt høyt på europeiske oversikter over holdninger til innflyttere, og at svenskens holdninger også er svært positive dersom innflytterne tilhører en annen «rase» eller etnisk gruppe.

For å måle fremmedfrykt kan man også måle forskjellen mellom andelen som vil tillate personer fra «*samme* rase eller etniske gruppe å bosette seg i landet», og andelen som vil tillate personer fra «*annen* rase eller etniske gruppe å bosette seg i landet». Reduksjonen varierer mellom 4,5 og 33 prosentpoeng, med minst reduksjon i Sverige, Portugal og Spania, og størst reduksjon i Ungarn dersom man først spør om «samme rase» og deretter «annen rase».

Reduksjonen i Norge er på 19 prosentpoeng, og den er over 32 prosentpoeng i Danmark, noe som er nest høyest. Island og Finland ligger på et norsk nivå. Dette vil si at det er omtrent 20 prosentpoeng færre som vil tillate innflyttere av *annen* «rase» eller etniske gruppe, sammenlignet med holdningen til innflyttere av *samme* «rase» eller etniske gruppe.

Disse europeiske holdningsundersøkelsene viser kun forskjeller mellom respondentene fra ulike stater. Det er sjelden av holdningsundersøkelser kategoriserer respondentene ut fra religion. Dersom det i det hele tatt spørres om religion, er det ofte bare religiøs aktivitet generelt som registreres,⁹ og ikke hvorvidt man eksempelvis er kristen eller muslim, og hvor «dogmatisk» religionen uttrykker seg. For å få fram den reelle betydningen av religion i holdningsundersøkelser er det avgjørende å kontrollere for andre variabler, som alder og bosted.¹⁰

Vi ser fra de europeiske holdningsundersøkelsene at norske respondenter ikke utmerker seg ved å være spesielt positive til innvandring. I Norge er det likevel en klar overvekt som svarer bekræftende på at «Flyktninger og innvandrere bør ha samme rett til sosialhjelp som nordmenn, selv om de ikke er norske statsborgere» og at «Vi bør satse på et samfunn med mer internasjonal orientering og med mindre vekt på grenser mellom folk og land».¹¹

Mest relevant for denne artikkelen er likevel to undersøkelser av holdninger blant «kirkeeliten» og sogneprester. For det første fant de norske maktutrederne at den kirkelige maktelite, mer spesifikt biskoper, proster og rådsledere i Den norske kirke, skilte seg merkbart ut fra de ni andre maktelitene blant annet ved å være mest positiv til innvandring.¹²

For det andre viste en NRK-undersøkelse i 2007 at 93 prosent av de 270 sogneprestene som responderte, ønsker at Den norske kirke bør involvere seg i asyl- og flyktningpolitikken. På et annet spørsmål om biskopene i Den norske kirke bør involvere seg i asylsaker, svarte 85 prosent ja.¹³

Dette er et overraskende høyt tall. Forfatteren forstår disse tallene som en støtte til en mindre restriktiv asyl- og flyktningpolitikk blant norske sogneprester. Artikkelen vil nå se nærmere på hvordan Den norske kirke møter en situasjon hvor personer med ikke-vestlig og ikke-kristen bakgrunn ønsker å bosette seg i Norge, først med en vekt på den teologiske begrunnelsen.

TEOLOGISK BEGRUNNELSE FOR DEN NORSKE KIRKES POSISJON I INNVANDRINGSSPØRSMÅL

Det sentrale spørsmålet i denne gjennomgangen er hvorvidt de teologiske begrunnelsene også søker å vise til betydningen av å verne norske nasjonale og religiøse verdier, og at innvandringen ikke bidrar til å undergrave disse verdiene. Selv om innvandring var på både den kirkelige og politiske dagsorden før 1990, med kirkeasyldebatten på midten av 1990-tallet som en viktig periode,¹⁴ er det begrunnelsene slik de er uttrykt i nyere tid, som vil bli analysert.

I 1997 ble det etter initiativ fra Norsk Økumenisk Forum for Innvandringsspørsmål under Norges Kristne Råd avgitt en uttalelse av 25 norske kirkeledere fra alle kirkesamfunn, kalt *Om «muslimfrykt» og våre holdninger til innflyttere*.¹⁵ Etter begrunnelser knyttet til nestekjærlighet heter det:

«...det er en utfordring for oss som kristne å bidra til sann kunnskap om og kjennskap til våre nye landsmenn. På denne måten kan vi snu frykt for den ukjente til en berikelse for våre liv og for samfunnet. Den som er trygg på sin egen tro, behøver ikke å frykte dem som tenker og tror annerledes. Den kristne tro knytter oss til Gud, som vil og kan snu menneskefrykt til kjærlighet. Guds kjærlighet gjør oss i stand til å elske vår neste og er den bærende kraft i

kristendommen. Det er denne kjærlighet som har fått mange nordmenn til å reise til andre land og verdensdeler for å gi evangeliet videre i ord og handling.»

Denne delen av fellesuttalelsen viser til en forståelse som til da ikke hadde vært vanlig, nemlig vekt på sannhet i formidlingen, trygghet i troen og betydningen av at Norge er et misjonærland. Særlig for den delen av befolkningen som har en klar bevissthet om at det er viktig å møte mennesker med en annen tro, vil denne delen av uttalelsen bidra til å utfordre eventuelle fordommer mot dem med en annen tro som kommer til oss. For disse vil det være vanskelig å hevde at oppsøkende arbeid bare skal skje i utlandet, og at det er uvesentlig hvordan vi møter dem som kommer til Norge.

Fellesuttalelsen framstår i ettertid som en visjonær uttalelse, som er i stand til å tydeliggjøre en klar kristen begrunnelse for møtet med personer med annen religiøs og kulturell bakgrunn. Fellesuttalelsen dweler ikke ved det eventuelt problematiske i hvorvidt større tilstedeværelse av personer med annen tro og kultur vil være problematisk for Norges nasjonale og religiøse særegenhet. Fellesuttalelsen synes å operere på to nivåer, nemlig de universelle moralske fordringer og den individuelle moral, og tar ikke opp forhold på det nasjonale nivået. Det må derfor antas at dette nivået ikke vurderes som like relevant.

Det nasjonale nivået er indirekte omtalt i en uttalelse fra Bispemøtet i Den norske kirke.¹⁶ Dette er en betydelig lengre uttalelse, som særlig tar for seg den norske konteksten. Uttalelsen viser både til «Et kristent verdigrunnlag» og «En humanistisk arv», der den siste synes å være knyttet til hva norske humanister har bidratt med. Særpreget i denne uttalelsen er at den er helt fri for direkte bibelhenvvisninger. Den fastslår videre at

«Kristen etikk krever av oss et engasjement for rettferdighet og frihet for alle mennesker og for likeverd for kvinner og menn. Bibelen fremhever vår forpliktelse til omsorg og vern overfor alle som kommer til oss fra andre land, kulturer og religioner, og på en særskilt måte tale deres sak som krenkes og undertrykkes.»

Uttalelsen fra Bispemøtet er den siste Bispemøtet har vedtatt hvor en særlig kristen-etisk begrunnelse er tydeliggjort. Kirkemøtets mest grunnleggende behandling av asyl- og innvandringspolitikken skjedde i 2005. I vedtaket heter det blant annet at Norge er «blant de land med mest restriktiv lovgivning og praksis. Gjestfrihet forvandles til mistenksomhet og angst for det fremmede...»¹⁷

Dette må forstås som en klar kritikk mot norsk asylpolitikk, der politikken er med på å forklare også endringer i personers holdninger overfor dem som kommer. Kirkemøtet utfordret til raushet og inkluderende fellesskap, og advarte mot å se på enkeltpersoner som en potensiell trussel. Som bakgrunn var det utarbeidet et 58 siders ressursdokument med tittel hentet fra Matteus 25 («Når så vi deg fremmed og tok imot deg»), hvor også bibelvers som understreker gjestfrihet blir løftet fram. Jesu ord i Matteus kapittel 25 blir også vist til i brevet av august 2008 fra sogneprest Stig Utne til sentrale organer i Den norske kirke,¹⁸ og i det brevet som ble sendt ut fra fire kirkeledere samme måned.¹⁹ Den svake vektleggingen av at den nasjonal-religiøse arv må vernes, understrekes også i Kirkemøtevedtaket 2009 om «Kristne innvandrere og menighetene i Norge»: «Den kristne tro forplikter oss til å vise gjestfrihet... I Kristus oppheves de etniske og nasjonale skillene mellom mennesker...»²⁰

Det er derfor grunnlag for å si at Den norske kirke i liten grad problematiserer det etiske grunnlaget, verken de spesifikke påbud om å ta seg av «de fremmede», Jesu nestekjærlighetsbudskap, eller formaningene fra Paulus om å vise gjestfrihet, ved å trekke inn hensynet til den nasjonale egenart eller kristendommens overlevelse i Norge. Snarere synes det som om Den norske kirke mener at Norge må løfte fram universelle prinsipper. I den grad spesifikt nasjonale karakteristikker blir brukt, skjer dette for å begrunne raushet i møtet med «de andre». Dette er eksempelvis uttrykt slik fra Bispemøtets preses: «Regjeringens innstramningstiltak overfor asylsøkerne er knapt en kristen kulturnasjon verdig».²¹ Dette er en sterk kritikk mot en restriktiv innvandringspolitikk.

FINNES DET EKSEMPLER PÅ AT DEN NORSKE KIRKE KOPLER DET NASJONALE OG DET RELIGIØSE?

Av gjennomgangen over ser vi at Den norske kirke ikke ønsker at kristendommen skal knyttes for tett til det nasjonale, som følge av Bibelens universelle nestekjærlighetsbud. Likevel er det også eksempler på at Den norske kirke understreker betydningen av å opprettholde den kristne kulturarven i møte med innvandringen. Det vil nå bli analysert hvordan Den norske kirke responderer på en politisk retorikk som har knyttet sammen det nasjonale og det religiøse.

Dersom man går til Den norske kirkes fremste arena for identitetsbygging, nemlig trosopplæringsrefomen, slås det fast: «Den nærheten mellom folk og kirke som har preget vårt land gjennom tusen år, er frem-

deles sterkt til stede.»²² Selv om dette er en påstand som kan utfordres rent empirisk, er påstanden mer en beskrivelse enn et program for å bruke kristendommen i en nasjonal bevissthetsstrategi. Utredningen som la grunnlaget for trosopplæringsreformen introduserer begrepet «identitetsforming», som forstås å være knyttet til kristen tro.

Utvalget bak denne utredningen, som bare besto av medlemmer i Den norske kirke, sa at et pluralistisk samfunn reiser «pedagogiske utfordringer». Særlig trakk utvalget fram at et pluralistisk samfunn har «reduert muligheten, ikke minst for ungdom, til identitetsforming og livstolkning i lys av kristen tro og tradisjon.»²³ Dette må forstås å romme en forståelse av en mulig negativ virkning som innvandringen og det flerkulturelle samfunnet har på kristen tro og tradisjon.

Det er imidlertid andre ytringer som går i en noe annen retning. Selv om Den norske kirkes biskoper generelt advarer mot å redusere kristendommens plass i norsk skole, heter det i Bispemøtets høringssvar om opplæringsloven, undertegnet av Bispemøtets preses og generalsekretær: «Som ledere for en religiøs majoritet i Norge er det også vår oppgave å stå fram som talspersoner for at mennesker av ulike religiøse tradisjoner skal kunne oppleve å bli verdsatt i skolen.»²⁴ Dette må forstås som uttrykk for å ikke ville fremme nasjonal-religiøse verdier, men snarere å erkjenne pluralismen.

Et annet uttrykk for at Den norske kirke faktisk er mindre aktiv enn norske politiske partier i å fremme et eksklusivt nasjonalt fellesskap ved hjelp av kristendommen, er den ulike språkbruken i forslag til ny § 2 i Grunnloven. I det såkalte «kirkeforliket», inngått mellom alle sju partier på Stortinget, ble det fremmet *forslag* til ny § 2 i Grunnloven, hvor det heter at «Verdigrunnlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv».²⁵

Mens stortingspartiene bruker uttrykket «vor Arv», bruker Kirkemøtet snarere uttrykket «den kristne og humanistiske arv» når Kirkemøtet har støttet forslagene om en ny § 2 i Grunnloven i sine vedtak.²⁶ Kirkemøtet har også vært opptatt av hensynet til andre tros- og livssynssamfunn.²⁷

Det kan riktignok kritiseres at Kirkemøtet 2008 ikke kommenterte bruken av uttrykket «vor Arv» i kirkeforliket, men på det tidspunktet Kirkemøtet fant sted, hadde forslaget allerede blitt oversendt Stortinget til grunnlovsbehandling,²⁸ så en slik kommentar ville uansett ha blitt av symbolsk karakter. Oppsummeringsvis kan det hevdes at Den norske kirke ikke framstår som et «redskap» som kan brukes for å knytte det nasjonale og det religiøse tett sammen.

RETTSLIG REGULERING AV FORHOLDET MELLOM DEN NORSKE KIRKE OG NORSKE MYNDIGHETER

Det vil nå bli analysert hvorvidt Den norske kirke som statskirke blir forsøkt begrenset i utøvelsen av sitt mandat av statlige organer. Først blir norske myndigheters mulighet til å styre Den norske kirke analysert, inklusive hvorvidt slik styring faktisk har skjedd.

Deretter vil det mer spesifikt bli sett på om Den norske kirke er blitt forsøkt hindret i å uttrykke kritiske synspunkter på norsk asylpolitikk.

Bispemøtets myndighet og myndigheten til andre organer i Den norske kirke er regulert i kirkeloven av 1996 §§22–27. Kirkeloven gir mulighet for de politiske myndigheter å instruere kirkelige organer om gjøremål, jf § 24, 4. ledd (Kirkemøtet) og § 26, 2. ledd (Bispemøtet). For Bispemøtet er det bare «Kongen» som kan instruere, mens myndighet til å instruere Kirkemøtet også er tillagt «departementet». Bestemmelsene sier at de kirkelige organer utfører de gjøremål som «til enhver tid er pålagt», men organene står fritt til å konkretisere innholdet i de pålagte gjøremålene, naturligvis innenfor de rammer som pålegget rommer.

I Norge blir læresaker behandlet av lærenemnda, som er hjemlet i § 27 i kirkeloven.²⁹ Saker som vedrører den enkelte geistlige tjeneste- eller embetsmann reguleres i kirkelovens § 32 om tap av presterettigheter, men dette er ingen bestemmelse som direkte regulerer forkynnelse eller lærespørsmål, men forhold som medfører straff eller avskjedigelse.

I tillegg regulerer den norske tjenestemannsloven også de fleste embetsmenn i § 14 om ordensstraffer, jf. også § 15 om avskjed. De forholdene som reguleres i § 14 er «unnlattelse av å oppfylle tjenesteplikter» eller «utilbørlig atferd», mens reaksjoner etter § 15 også krever «grov uforstand i tjenesten». Den norske tjenestemannsloven regulerer ikke læremessige spørsmål.

Et slikt skille mellom læremessige og tjenesterelaterte spørsmål finnes i mindre grad i Danmark. Selv om lovhjemmelen i den danske og norske tjenestemannsloven er tilsynelatende like, er det likevel mulig for den danske kirkeministeren å behandle klager på bakgrunn av «de regler, der gælder for hans stilling». Disse «regler» forstås i Danmark så vidt at de også omfatter innholdet i prekenene.³⁰

En basis for å reagere på innholdet i prekenen er mulig å lese ut av den norske Grunnloven, der «Kongen» i § 16 «...paaser, at Religionens offentlige Lærere følge de dem foreskrevne Normer.» I praksis vil dette foregå ved at saker henvises til Den norske kirkes lærenemnd, som i tillegg til biskopene består av tre teologisk sakkyndige oppnevnt av de teologiske læresteder, og to sakkyndige og fire leke medlemmer oppnevnt av

Kirkemøtet. Også i lærespørsmål er Den norske kirke relativt uavhengig av offentlige myndigheter ved at oppnevningen til kirkelig lærenemnd skjer utelukkende gjennom akademiske institusjoner og Kirkemøtet. De eksempler på at prester er tvunget til å forlate sine stillinger, skyldes ikke forkynnelsen, men at prester ikke har ivaretatt sine faktisk lovpålagte oppgaver, som i tilfellet Børre Knudsen, hvor staten fikk medhold i anklagen om embetsforsømmelse.³¹

I Norge kan det derfor hevdes at det på alle nivåer kan fattes vedtak uten å ta hensyn til hva statlige myndigheter måtte mene om disse vedtakene. Samtidig kan kirkelig statsråd fortsatt styre den teologiske utviklingen ved å utnevne biskoper og proster.

UENIGHET MELLOM DEN NORSKE KIRKE OG NORSKE MYNDIGHETER OM ASYL- OG FLYKTNINGSPOLITIKK

Vi skal nå se på hvorvidt politiske myndigheter har kritisert Den norske kirke for spesifikke engasjementer i asylpolitikken. Gudmund Hernes sin tale under Kirkemøtet 1993 kritiserte Bispemøtets begrunnelse i «Brev til menighetene om kirkeasyl»³² «når det gjelder prinsipiell tenkning, etisk refleksjon og kjennskap til norsk lov.»³³ Han framholdt at ingen av dem som bodde i kirkeasyl hadde et beskyttelsesbehov, heller ikke på humanitært grunnlag.³⁴ Han mente at formuleringer i brevet innebærer at en lovstridig handling skal aksepteres,³⁵ og at kirkeasyl reiser spørsmål om forholdet mellom kirke og stat.³⁶ Hva Hernes konkret legger i dette, er uklart, men det må forstås å dreie seg om hvorvidt Den norske kirke kan handle på tvers av statens interesser, konkret slik at statlige vedtak ikke kan gjennomføres.

Under det samme Kirkemøtet ble det framforhandlet en «fellesuttalelse» om at alle skulle forlate kirkeasyl mot garantier om å få en «generøs behandling».³⁷ I denne fellesuttalelsen sier den avsluttende setningen: «Kirken aksepterer videre en ordinær behandling av søknadene til de asylsøkere som kommer til Norge fra nå av.» Denne setningen var utgangspunktet for den kritikken som fra regjeringen ble rettet mot Den norske kirke våren 1996, da 70 personer satt i kirkeasyl. Regjeringens kritikk ble forstått dithen at fellesuttalelsen skulle innebære en garanti for at asylvedtak aldri skulle kunne overprøves gjennom å innvilge kirkeasyl,³⁸ en forståelse som stred med forståelsen til Den norske kirkes ledelse.³⁹ Debatten våren 1996 må også forstås som en kritikk mot Den norske kirkes praksis.

En mer oppsiktsvekkende kritikk ble framført av daværende justisminister Faremo i brev til daværende Nord-Hålogaland biskop, hvor det er nødvendig med et utfyllende sitat:

«Når dette våpen [kirken som hellig rom] tas i bruk i en politisk kamp, blir det De og kirken for øvrig som utfordrer demokratiet. [...] [S]e dem om i Europa, og De vil se blomstrende fremmedhat. Udemokratiske virkemidler tas i bruk av ytterliggående grupper med tidvis fatale følger. Når vi har unngått dette her hjemme, er jeg overbevist om at det har sammenheng med den legitimitet som vårt politiske system tross alt har. [...] Det ville skuffe meg meget om det var kirken som skulle rokke ved denne legitimiteten: Hvilke krefter ville da bli utløst? [...] Det er bare demokratiets vei som kan bringe oss framover. Kirkeasylene innebærer at man velger å gå langs andre stier. Det er derfor i dypeste alvor jeg spør: Hvor havner vi da?»⁴⁰

De siste tre setningene ble også benyttet under en justispolitisk redegjørelse for Stortinget 17. februar 1994, som etterfulgte et lengre resonnement: «De som på denne måten setter vår legale asylprosedyre til side, rokker ved den legitimiteten vårt politiske system hviler på. [...] «Ingen kan ta loven i egne hender uten samtidig å løpe den risiko at *andre* som er av en *annen* oppfatning også gjør det samme. Slik brytes den samfunnsordenen som hviler på demokratiet og respekt for loven og lovlig fattede vedtak.»⁴¹ Det er umulig å forstå dette resonnementet annerledes enn at kirkeasyl forstås å bidra til å berede grunnen for mordbrann og andre angrep på asylsøkere, siden kirkeasyl forstås som politisk kamp som er illegitim, som ikke respekterer loven, og som utfordrer demokratiet. Dette er svært spesielle formuleringer som antakelig kun kan forstås med at den daværende justisministeren kort tid etter å ha opplevd å gi store innrømmelser gjennom fellesuttalelsen var opprørt over enhver kritikk av hennes håndtering av kirkeasylene.

Bortsett fra disse ytringene knyttet til kirkeasyl har til nå ikke skjedd at kirkestatsråden eller andre statsråder offentlig har kritisert organer eller enkeltpersoner i Den norske kirke for å engasjere seg i asyl- og innvandringspolitikken. Det er derfor grunnlag for å hevde at Den norske kirke i liten grad har vært forsøkt styrt av norske statsråder med det formål å fremme regjeringens politikk. Dersom vi utvider kretsen til å se på andre statlige embetsmenn, kan vi finne ett annet eksempel, nemlig brevet fra Terje Sjeggstad i 2004.

Direktøren i Utlendingsnemnda (UNE) sendte Bispemøtet et brev der uttrykket «følelsesbaserte meninger» ble brukt om biskopenes engasjement i konkrete asylsaker.⁴² Bispemøtet svarte en måned etter på følgende måte: «Bispemøtet sier seg uenig i den kritikk som fremkommer i

brev fra UNE om biskopers engasjement i konkrete saker. Biskopene ser det som sin rett og plikt å ta til orde når det er fare for at menneskeverdet krenkes og den alminnelige rettsfølelse settes til side.»⁴³ Dette innebærer at Bispemøtet fastholder at asylpolitikk omhandler vurderinger knyttet til menneskeverd og rettsstatsprinsipper.

Et møte med UNE skjedde samme vår, og daværende preses for Bispemøtet, Finn Wagle, «forbeholdt seg retten for biskopene til å være 'vaktbikkjer'». ⁴⁴ Det er derfor rimelig å hevde at verken Bispemøtet eller den enkelte biskop aksepterte å bli bundet til å ikke kunne kritisere myndighetene. I en artikkel viser Sindre Bangstad til «den nye 'realismen' i asyl- og flyktningepolitikken etter Aps valgseier i september [2009].»⁴⁵ Jeg finner ikke grunnlag for å hevde at Den norske kirke vil direkte påvirkes av denne nye realismen.

FARE FOR INDRE KONFLIKTER I DEN NORSKE KIRKE

Vi så i gjennomgangen av norske holdningsundersøkelser at et betydelig flertall av norske sogneprester støtter en aktiv kirke i asylpolitikken. Likevel er det ikke til å komme vekk fra at det finnes både kirkelige ansatte, rådsmedlemmer og medlemmer i Den norske kirke som vil ha en annen oppfatning enn de kirkelige organene. Gjennomgangen under vil identifisere potensialet for konflikt ved å analysere reaksjonene på innvandringskritiske ytringer fra kirkelig ansatte.

I Norge er det sjelden at prester uttaler seg så negativt om innvandring og andre religioner at det blir kritisert. En sak som endte med en høyesterettsdom 12. desember 1990, er den mest omfattende.⁴⁶ Tidligere prost i Sør-Helgeland Prosti, Olaf B. Dal, hadde fra 1988 skrevet sterkt kritiske innlegg om norsk innvandringspolitikk i både lokale og regionale aviser, der kulturforskjeller mellom innvandrere og nordmenn ble holdt fram som et hovedargument for hvorfor innvandringspolitikken måtte strammes kraftig til.

Konflikten hadde sitt utgangspunkt i to intervjuer med daværende biskop Fredrik Grønningssæter hvor utsagnene «plikt til å forsøke å tale sine villfarne til rette»⁴⁷ og «opptrer illojalt overfor kirken...»⁴⁸ ble tolket av prost Dal som å være angrep mot ham som kirkelig embetsmann. Han understreket at han ville være forpliktet på Den norske kirkes bekjennelsesskrifter, og oppfattet seg selv verken som «illojal» eller «villfaren», men mente likevel at han som privatperson fritt kunne engasjere seg mot innvandring.

Prost Dal sto på listen til Stopp Innvandringen ved stortingsvalget i 1989. Etter dommen i Høyesterett valgte han å publisere i tidsskriftet

Norsk Blad⁴⁹ og skrev blant annet i 1992: «Møt frem ved Stortingsvalget neste år og STEM IKKE på de nuværende politiske partier på Stortinget. Skal det norske folk redde seg fra fremmedstyre, må de nuværende politiske partier kastes ut av Stortinget.»⁵⁰

Den daværende prosten valgte i all offentlig og personlig kommunikasjon å undertegne med «prost» og bruke brevpapir til prosten i Sør-Helgeland. Samtidig hevdet han at han skrev som privatperson, og at han kunne gjøre dette fordi Den norske kirke ikke hadde noen posisjon på innvandringssspørsmål som han som prost var pliktig å ta hensyn til. Høyesterett fant enstemmig at biskop Fredrik Grønningsæter måtte frifinnes for ærekrenkelse, og fant også at Den norske kirke har en «ganske annen positiv vurdering av innvandrerne ... som avviker vesentlig fra de oppfatninger prosten har gjort seg til talsmann for.»⁵¹

En annen hendelse er prekenen holdt i Leiranger kirke i Steigen 17. mai 2007. Her brukte presten, Heidi Andersen, uttrykket «åndelig forurensning» om andre religioners økte rolle i det norske samfunnet. Menighetsrådet fikk seg forelagt prekenen og nestleder i menighetsrådet, Dag Robertsen, uttalte at «det ble brukt sterke meninger som lett kunne oppfattes feil. Dette passet ikke til 17. mai, og heller ikke på en prekestol. Personlige, politiske meninger hører hjemme i debattfora. På prekestolen blir det en enveiskommunikasjon som ikke er heldig.»⁵² Prekenen ble altså forstått både som uttrykk for en personlig mening, og som et politisk innlegg.

I tillegg til at Andersen hevder å ha mottatt massiv støtte etter prekenen, uttaler hun: «Vi legger oss altfor mye flat i vår kultur, i toleransens navn.»⁵³ Det sentrale i Andersens kritikk er at den norske kulturen er for ettergivende i å møte innflytelsen som andre religioner representerer.

Saken fikk ikke noe omfattende etterspill. Biskop Tor B. Jørgensen hadde en samtale med presten, men ville ikke kritisere prekenen offentlig. Biskop Jørgensens understreket «mangfoldet i den norske kirke.»⁵⁴

Vi ser at utfallet av de to sakene var relativt ulikt. Det sentrale spørsmålet er om kirkelige ansatte må forventes å opptre lojalt mot Den norske kirke relativt klare standpunkt i innvandringspolitikken mens de utøver sin kirkelige tjeneste. Som vi så i omtalen av prost Dal, var det prosten som oppfattet kritikken fra biskopen til å handle om «bekjennelsesspørsmål». I motsetning til denne saken, som ble brakt fram for Høyesterett, løste konflikten seg i Steigen mellom prest og menighetsråd ved at biskopen hadde en samtale med presten. I ettertid understreket biskopen i denne saken at det ikke skal være meningstvang, noe som må innebære at det skal være rom for kirkelige ansatte også å hevde synspunkter i offentligheten som går mot kirkelige organer. I saken med prost Dal må det sies at

han blandet roller når han på den ene siden hevdet å operere som privatperson, mens han samtidig brukte brevpapir med brevhode som sa «prosten i Sør-Helgeland» og undertegnet sine innlegg i blant annet Norsk Blad med «prost».

Likevel er det mulig å finne prester som først etter å ha blitt pensjonister har engasjert seg i organisasjoner som arbeider mot innvandring. Ett eksempel er nettverket Stopp islamiseringen av Norge (SIAN). Det er liten åpenhet rundt medlemskap i SIAN, i motsetning til danske Islamkritisk Netværk i Folkekirken, men en av de mest aktive, cand.theol. Olav Andreas Dovland, har vært ansatt som prest i Den norske kirke fram til han ble pensjonert.

Denne gjennomgangen viser at det må det være rom for ansatte i Den norske kirke å ytre seg negativt om omfanget på innvandringen. Det er imidlertid langt å foretrekke at dette engasjementet utøves som privatperson på fritida, og ikke fra prekestolen.

Det er derfor ikke sannsynlig at det vil bli omfattende konflikter innad i Den norske kirke knyttet til innvandring og asylpolitikk.

KONKLUSJON

Artikkelen har forsøkt å identifisere Den norske kirkes bidrag til den norske innvandringsdebatten. Det er funnet at norske myndigheter, i kanskje større grad enn Den norske kirke, legger vekt på kristendommen som identitetsskapende i det norske samfunnet. Den norske kirke har ikke villet fremme en nasjonal-religiøs diskurs som overskygger Bibelens budskap om nestekjærlighet og gjestfrihet overfor fremmede, selv om kristendommens betydning i norsk historie vektlegges.

Artikkelen har vist at det med visse unntak er betydelig støtte blant de kirkelige ansatte i Den norske kirke til en fortsatt kritisk holdning til norsk asyl- og flyktningepolitikk. Videre viser artikkelen at norske myndigheter, med mulig unntak for noen utspill knyttet til kirkeasyl, verken ønsker eller evner å styre Den norske kirke til å begrense sin rolle i disse spørsmålene.

N O T E R

- 1 Tusen takk til Olav Helge Angell, Åste Dokka, Iselin Jørgensen og Sven-Thore Kloster for svært konstruktive tilbakemeldinger. Ansvaret for mulige feil og feiltolkninger ligger hos forfatteren alene. Takk også til Tore Bjørge, Fredrik Grønningseter og Marit Halvorsen Hougsnæs for hjelp til dokumentsøk.
- 2 Pål Kjetil Botvar, «Scandinavian Folk Churches, Chauvinism and Xenophobia.» In *Holy Nations and Global Identities Civil Religion, Nationalism, and Globalisation*,

- Annika Hvithamar et al. (eds). (Haag: Brill 2009), 189–91. Sjøvinismeindeksen viser følgende forekomst (av 10 poeng): Danmark: 7, 27; Norge: 6,36; Sverige: 6,00. Fremmedfryktindeksen viser følgende forekomst: Norge: 6,38, Danmark: 5,97; Sverige: 5,67.
- 3 For en analyse av Danmark, se Hans Morten Haugen, «Evangelical Lutheran Church in Denmark and the multicultural challenges», *Politics and Religion* 3 (2010) (under utgivelse).
  - 4 Eksempelvis sier vedtektene for Kirkens Bymisjon i Vestfold: «Stiftelsen Kirkens Bymisjon Vestfold har som formål, i samarbeid med Den norske kirkes organer og i overensstemmelse med dens bekjennelse, å fremme tiltak som bidrar til å virkeliggjøre kirkens oppdrag».
  - 5 Vedtatt på Kirkemøtet 2007 som sak KM 06/07, med vektlegging av «inkluderende fellesskap», invitere til større satsing på møtesteder for etniske og ikke-etniske nordmenn.
  - 6 Den norske kirke: «Årsrapport for de sentralkirkelige råd 2006», Kirkemøtedokument 3/7.07, s. 42 konkluderer at Kontaktgruppa mellom Mellomkirkelig råd og Islamsk Råd Norge har «...vist seg å være særdeles nyttig, spesielt i kjølvannet av karikaturstriden.»
  - 7 Haugen, se note 3 over.
  - 8 Svein Blom: *Holdninger til innvandrere og innvandring 2006, med komparative data fra den europeiske samfunnsundersøkelsen*, SSB notat 2006/77 (Oslo: Statistisk Sentralbyrå, 2006), s. 23–29.
  - 9 Bernt Aardal et al., *Valgundersøkelsen 2005 Dokumentasjon- og tabellrapport, SSB Rapport 2007/31* (Oslo: Statistisk Sentralbyrå 2007), s. 28, hvor religion i valgundersøkelsene blir kategorisert etter fire svaralternativer: Medlem, passiv, liten aktivitet og middels aktivitet.
  - 10 Professor Bernt Aardal presenterte på seminar i regi av Norsk Økumenisk Forum for Innvandringsspørsmål den 7. mai 2001 tall som viste at eldre kristne utviste mer negative holdninger til innvandrere enn eldre generelt, mens yngre kristne utviste mer positive holdninger til innvandrere enn yngre generelt. I en holdningsundersøkelse blant elever i videregående skole om forholdet mellom religion og støtte til menneskerettigheter, presentert 10. desember 2008 på et seminar arrangert av det tverrfaglige forskningsseminaret ved Universitetet i Oslo, Culcom («Kulturell kompleksitet i det nye Norge»), var de elevene i Oslo-skolene som oppgav å være kristne, mer positive i sine holdninger til muslimer sammenlignet med dem som ikke ga uttrykk for å ha noen tro.
  - 11 Se note 9 over, s. 40 og s. 50. Det er 57 prosent som svarer «helt enig/nokså enig» og 39 prosent som svarer «helt uenig/nokså uenig», på det første spørsmålet, og 57 prosent som svarer «helt enig/nokså enig», og 33 prosent som svarer «helt uenig/nokså uenig» på det andre spørsmålet.
  - 12 Trygve Gulbrandsen et al.: *Norske makteliter* (Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag, 2002), s. 182. Merk at det bare er representanter for Den norske kirke som er valgt ut til å utgjøre kirkeeliten, og at frikirkelederne og misjonsorganisasjonene ikke er med.
  - 13 NRK 2007. «Ønsker aktiv kirke», se <<http://www.nrk.no/nyheter/1.4373256>>. I en e-post fra NRK-journalist Håvard Grønli av 9. desember 2009 redegjør han

- for metoden: «Huskar at vi prøvde å få alle sokneprest-adresser frå kyrkjeadministrasjonen men at vi ikkje fekk dette. Vi sankar dermed inn adresser som låg tilgjengelig på websidene Kirken.no.» Det er på denne bakgrunn ikke mulig å si nøyaktig hvor høy svarprosenten var.
- 14 For to rapporter om kirkeasyl, se Oslo bispedømmeråd, *Kirkeasyl i Oslo bispedømme 1993–1994: Dokumentasjon og rapport fra en arbeidsgruppe* (Oslo: Oslo Bispedømmeråd 1996), og Einar Vetvik og Torunn Omland: *Kirkefering med kirkeasyl*, KIFO-rapport nr. 4 (Trondheim: Tapir, 1996).
  - 15 Hele uttalelsen finnes i Tarald Rasmussen og Einar Thomassen (red): *Kildesamling til Kristendomskunnskap med Religions- og livssynsorientering, Bind 1* (Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter, 1999), 164, se: <http://www.krlnett.no/innhold/kildesamling/Bind_1_2.pdf>.
  - 16 Sak BM 03/99: «Vårt felles ansvar for innvandrere og flyktninger» se også Sak BM 35/04: «Ethiske sider ved asyl- og flyktningepolitikken», hvor det varsles en «gjennomdrøfting av dei etiske sidene ved asyl- og flyktningepolitikken». Bispemøtet fremmet aldri en egen sak, men bidro under Kirkemøtet 2005. For relevante vedtak fra Bispemøtet, se <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=3134>
  - 17 Sak KM 06/05: «Norsk asyl- og flyktningepolitikk», s. 7,
  - 18 Stig Utne: «Nasjonal dugnad for asylsøkere», *Vårt Land* (26. august 2008), 3.
  - 19 Skjevesland, O. et al.: «Da jeg trengte en neste, var du der?», 2008; se: <<http://www.kirken.no/?event=showNews&FamID=57748>>.
  - 20 Sak KM 7/09 «Kristne innvandrere og menighetene i Norge», vedtaks punkt 1.
  - 21 Olav Skjevesland: «En anstendig asylpolitikk?» (2008); se: <<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=45695>>.
  - 22 Kirkerådet, «Om Størst av alt», 2008; se: <<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9344>>.
  - 23 Kultur- og kirke departementet 2000: *NOU 2000:26 «...Til et åpent liv i tro og tillit. Dåpsopplæring i Den norske kirke»*, s. 32.
  - 24 Bispemøtet, *Høringsuttalelse – forslag til endringer i opplæringsloven*, 2008 (sendt 1. februar).
  - 25 Stortinget, *Avtale*; se: <http://multimedia.api.no/www.vl.no/archive/01826/Les_hele_kirkeforl_1826620a.pdf>.
  - 26 Sak KM 08/06: «Kirkemøtets høringsuttalelse til NOU 2006:2 Staten og Den norske kirke», s. 11; Sak KM 08/07: «Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning for Den norske kirke», s. 4; Sak KM 10/08: «Stortingsmelding nr. 17 (2007–2008) Staten og Den norske kirke», s. 2.
  - 27 Sak KM 08/06, s. 6 og 7.
  - 28 *Dokument nr. 12:10 (2007–2008): Grunnlovsforslag fra Torfinn Opheim, Anders Anundsen, Ine Marie Eriksen Søreide, Rolf Reikvam, Dagnun Eriksen, Rune J. Skjælaaen og Odd Einar Dørum om endringer i Grunnloven §§ 2, 4, 12, 16, 21, 22 og 27 med sikte på ny organisering av forholdet mellom staten og Den norske kirke.*
  - 29 Lærenemnda har mandat til å behandle «...saker som gjelder den evangelisk-lutherske lære.» Dette inkluderer tjenestesaker og ansettelsessaker. Det heter videre at «Ved behandling av personalsaker tiltres nemnda av en person med talerett som påklagede peker ut.»
  - 30 Se note 3 over.

- 31 Høyesterett 1983: Staten mot sogneprest Børre Knudsen, *Rettsstidende* 1983, s. 1004ff.
- 32 Sak BM 24/93: «Brev til menighetene om kirkeasyl».
- 33 Kirkerådet, *Protokoll Kirkemøtet 1993*, (Kirkerådet: Oslo, 1993), s. 268.
- 34 Se note 33 over, s. 268. Bergens Tidende, *Storpolitikk på rom 210* (20. november 1993), s. 10 skriver at Hernes «provoserte Kirkemøtet...», og at delegatene var «irritert over det de oppfattet som en utidig belæring fra Hernes...»
- 35 Se note 33 over, s. 269.
- 36 Se note 33 over, s. 265 og s. 270.
- 37 Dokumentet er tilgjengelig som vedlegg 5 i Oslo Bispedømmeråd, *Kirkeasyl i Oslo bispedømme 1993–1994. Dokumentasjon og rapport fra en arbeidsgruppe*, 1996. I ettertid har denne fellesuttalelsen blitt omtalt som en «avtale», noe som imøtegås fra de tre kirkelederne som var med på å utforme den; se *Vårt Land*, «Flyktninger og kirkeasyl», av Atle Sommerfeldt, Knut Andresen og Marit Halvorsen Hougsnæs (14. februar 1994).
- 38 *Vårt Land*, «Kirken er ingen avtalebryter», av Marit Halvorsen Hougsnæs (4. juni 1996).
- 39 Se note 37 over, hvor en av overskriftene på kronikken er «Ingen [kirke]asyl-avvikling».
- 40 Justisministeren, *Brev til biskop Ola Steinholt av 2. desember 1993* (tilgjengelig hos forfatteren). s. 2–3. Brevet er analysert og kritisert av Henning Jakhelln, «Kirkeasyl – *misericordia ecclesiae*», *Kritisk Juss* 20:1 (1994), 59–73.
- 41 Grete Faremo, «Redegjørelse av Justisministeren om flyktningpolitiske spørsmål og problemstillinger», i *St.forhandlinger 1993–94*, 7B, *Tidende S. 1169–2425* (1994), 2250. I den justispolitiske debatten holdt 24. februar 1994 kommenterte tre parlamentarikere denne delen av ministerens innlegg: s. 2374; C. I. Hagen, i en kommentar til et forslag (gjengitt s. 2420, nr. 14) om at «Regjeringen sørger for at kirkeasylsystemet blir avviklet», der Hagen uttalte: «Det ligger en slags invitasjon til et slikt vedtak i justisministerens redegjørelse»; s. 2396; E. Grimstad, knyttet til forståelsen av uttrykket «politisk kamp»; og s. 2397; A.C. Sjaastad som uttalte at det er «viktig at det ikke er uttalelser [situasjoner hvor dette hensynet [respekt for kirkefreden] må vike] som kan fortolkes i gal retning.»
- 42 Kirkerådet, *Når så vi deg fremmed og tok imot deg? Kirkelig ressursdokument om asyl- og flyktningepolitikk* (Oslo: Kirkerådet 2005), s. 34, se: <www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&nodeid=9460>.
- 43 Sak BM 07/04, «Henvendelsen fra Utlendingsnemnda», vedtakspunkt 1 (utdrag),
- 44 NRK, «Biskopene møtte «nemnda» (19. april 2004), se: <<http://www.nrk.no/nyheter/innenriks/3706896.html>>.
- 45 Sindre Bangstad, «Åpen skepsis og skeptisk åpenhet: Debatten om det flerkulturelle samfunn i ny sakprosa», *Prosa* 15:6 (2009) 46–52, s. 51.
- 46 Grønningseter ble saksøkt av Dal for å ha offentlig uttalt: «...[D]et er en biskops plikt å tale sine vilfarne til rette» («Brønnøysund Avis 29. oktober 1988) og «Olaf B. Dal opptrer illojalt overfor Kirken ved å stille opp på Stortingsvalglisten til partiet 'Stopp Innvandringen i Nordland'» (Nordlandsposten 22. november 1988). Alle sentrale dokumenter i saken er tilgjengelig hos biskop emeritus Fredrik Grønningseter.

- 47 *Brønnøysund Avis*: «Sør-Hålogalands fremste hyrde» (29. oktober 1988).
- 48 *Nordlandsposten*: «Prost Dal opptrer illojalt mot kirken» (22. november 1988).
- 49 Olaf B. Dal, «Noen Fakta», *Norsk Blad* nr 3–4 (1991), 4–5; «Immigrasjonskonferanse», *Norsk Blad* nr 6 (1991), 1,7,8; «Ny muslimsk dødsstraff», *Norsk Blad* nr 10 (1991), 1,6,7. Dal gav også økonomisk støtte til *Norsk Blad*; se *Norsk Blad* nr 1 (1993), 11.
- 50 Olaf B. Dal «Endelig fornuft», *Norsk Blad* nr 9 (1992), 8–9.
- 51 Høyesterettssak Lnr 162/1990, 12. desember 1990, 7. (Forfatteren har ikke funnet dommen i *Rettstidende*.)
- 52 *Avisa Nordland*: «Feil å snakke politikk fra prekestolen» (24. mai 2007); se: <<http://www.an.no/nyheter/article2789256.ece>>.
- 53 *Norge i Dag*: «Talte om kristen kulturarv – anklages for rasisme» (27. mai 2007); se: <<http://idag.no/aktuelt-oppslag.php3?ID=12728>>.
- 54 *Avisa Nordland*: «Må være takhøyde i kirken», (25. mai 2007); se: <<http://www.an.no/nyheter/article2791726.ece>>.